

УДК 339.747:330(477)

Л.О. Мельнік, канд. екон. наук

І.М. Самофал, студ.

Т.В. Шершень, студ.

ГЛОБАЛЬНА СВІТОВА ФІНАНСОВА КРИЗА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Досліджено передумови виникнення, механізми поширення фінансової кризи у світовому господарстві. Визначено вплив глобальної світової фінансової кризи на розвиток світової економіки та економіки України. Запропоновано основні напрями виходу країни з фінансової кризи.

Исследованы предпосылки возникновения, механизмы распространения финансового кризиса в мировом хозяйстве. Определено влияние глобального мирового финансового кризиса на развитие мировой экономики и экономики Украины. Предложены основные направления выхода страны из финансового кризиса.

It is investigated preconditions of occurrence, mechanisms of distribution of financial crisis in the world economy. Influence of global world financial crisis on development of economic and economy of Ukraine is determined. The basic directions of an output of the country from financial crisis are offered.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Протягом останніх кількох десятиріч у світовій економіці відбулися важливі кількісні та якісні зміни. Найбільш істотні з них характерні передусім фінансовій складовій цього процесу й дістали назву «світова фінансова криза». Вона розпочалася у 2007 році з обвалу ринку іпотечних кредитів у США. Обвал ринку нерухомості, стрімке зростання кількості неповернених кредитів, банкрутство кредитних фондів, списання світовими банками сотень мільярдів доларів збитків, обвал фондових ринків, зростання цін на енергоносії, прискорення темпів світової інфляції та зниження темпів зростання світової економіки – всі ці події взаємопов'язані та відбулися за період менше 1 року. Фактично, надзвичайно тісна взаємопов'язаність фінансових систем призвела до того, що криза на американському ринку переросла у кризу світової економіки. Відповідно, криза такого масштабу не могла не зачепити економіку України, яка інтегрована у світову економіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Впливу світової фінансової кризи на вітчизняну економіку присвячено праці багатьох економістів та фінансистів, таких, як: В. Пинзеник, С. Тигипко,

П. Гайдуцький, В. Геєць, А. Гальчинський, М. Делягіна, Ю. Уманівець, Т. Вахненко та ін. Проте в них розглянуто лише вплив кризи на окремий сектор економіки України, а загальний аналіз впливу кризи на всю економіку здійснено недостатньо.

Мета та завдання статті. Метою цієї статті є дослідження наслідків впливу світової фінансової кризи на економіку України та надання рекомендацій щодо їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова фінансова криза, що зародилась у США як криза ринку нерухомості й похідних фінансових інструментів, згідно з логікою глобалізації поширилася по всьому світу, ударивши і по українському фінансовому ринку. За оцінками експертів основними причинами світової фінансової кризи є надмірна експансивна грошова політика Федеральної резервної системи (ФРС) США, наявність величезного дисбалансу у світовій економіці, зокрема великий профіцит у зовнішній торгівлі Китаю, значний торговельний дефіцит у США, недоліки системи управління ризиками в інвестиційних банках, недосконалість регулювання фінансових ринків на національному і міжнародному рівнях.

Криза стала помітною і почала набирати міжнародних масштабів навесні 2007 року, коли New Century Financial Corporation, найбільша іпотечна компанія США, пішла із Нью-Йоркської фондової біржі в результаті заборони, накладеної на торги її акціями. Компанія перестала видавати кредити і, крім того, виявилася неспроможною виплачувати заборгованість кредиторам. І хоча частка кредитів, виданих ненадійним позичальникам, була незначною в загальному обсязі іпотечних кредитів, це спричинило паніку на ринку житла. Іпотечні банкрутства добралися і до надійних позичальників. На хвилі банкрутств американських агенцій із іпотечного перекредитування ненадійних позичальників інші кредитні організації перестали видавати іпотечні позики навіть позичальникам з високим кредитним рейтингом, тим, хто не мав підтвердженого офіційного доходу або початкового внеску. Протягом наступних кількох місяців зазнали збитків або збанкрутували десятки компаній.

Починаючи з 2006 р. обидва позитивні для споживача фактори практично зникли: вартість грошей піднялася, а ціни на житло стали знижуватися, тоді як борги та фінансові зобов'язання не зникли. Рівень прямих видатків на обслуговування іпотечних і споживчих кредитів у використовуваному доході родин піднявся до історичного максимуму – 14,5%, а з урахуванням зобов'язань з оплати оренди, страхування та оподаткування житла й оренди автомобілів ці виплати наблизилися до 20%. За оцінками американського Центру житлової політики, част-

ка домогосподарств, що витрачають на оплату житла більше половини своїх доходів, зросла в США з 1997 по 2005 р. на 88% (з 2,4 до 4,5 млн) [6, с. 41].

Надзвичайно щільна і переплетена взаємопов'язаність фінансових установ на ринку призвела до того, що криза, яка мала б стосуватися лише кредитних установ, що працюють на ринку високоризикованих позичок, вплинула спочатку на американську фінансову систему, а потім і на загальносвітову. Під час стрімкого зростання ринку високоризикованих позик, банки, які до цього працювали лише з надійними позичальниками, почали вкладати свої активи в компанії, що працювали на вищезазначеному ринку. Фактично, більшість найбільших американських та світових банків (Merrill Lynch, Citigroup, Bank of America, UBS, Barclays, HSBC, Northern Rock, BNP Paribas, Deutsche Bank, JPMorgan) тривалий час кредитували та мали у власності акції компаній, що працювали на ринку високоризикованих кредитів. Відповідно, банкрутство цих компаній призвело до того, що банки були змушені списувати заборгованості. Так, наприклад, банк Merrill Lynch заявив про списання 15 млрд дол. заборгованості, Citigroup – 18 млрд дол., а швейцарський банк UBS – про рекордну суму в 37 млрд дол. заборгованості (18,4 млрд дол. у 2007 році та 19 млрд дол. у 2008) [6].

Іпотечна криза в США спровокувала іпотечні кризи в Європі та країнах Азії, де мали місце схожі схеми кредитування. Причому, кризи зачепили як високорозвинені країни, на зразок Великобританії, Іспанії, Японії, так і країни, що розвиваються, на зразок Казахстану.

Якщо аналізувати безпосередньо вплив фінансової кризи на розвиток України, то тут склалася ситуація, яку не можна визначити однозначно. По-перше, за всі роки незалежності саме на 2008 рік Україна мала ринкову економіку з максимально розвиненими атрибутами і відповідним ступенем інтегрованості у світову економіку. По-друге, внутрішня економічна і політична криза почалася задовго до найбільш знакових проявів світової фінансової кризи. По-третє, фактичне невизнання вищим політичним і економічним керівництвом країни впливу світової фінансової кризи на Україну є одним із чинників, який не дозволив оперативно виробити заходи з пом'якшення такого впливу.

У свою чергу, в українській економіці фінансова криза мала кілька проявів. По-перше, світова фінансова криза призвела до кризи ліквідності у банківському секторі. Останні кілька років банки активно розвивали кредитування населення (іпотечні, авто, споживчі кредити) за рахунок залучених з-за кордону коштів.

Як видно з рисунка 1, з 2006 року значними темпами почала збільшуватися частка кредитів фізичним особам у загальному кредитно-

му портфелі банків. Станом на липень 2008 року іпотечні кредити складають значну частку в кредитуванні індивідуальних клієнтів (на кінець року їхня частка склала 36,1%). До початку фінансової кризи українські банки могли вільно залучати з-за кордону фінансові ресурси під 4...5% річних і продавати їх в Україні за 10...11% річних. Проблема була лише в тому, що кредити залучалися на терміни 3-5 років, а видавалися – на 10-20 років. Українські банки вирішували такі проблеми за рахунок рефінансування отриманих кредитів новими з такими ж, а інколи і нижчими ставками.

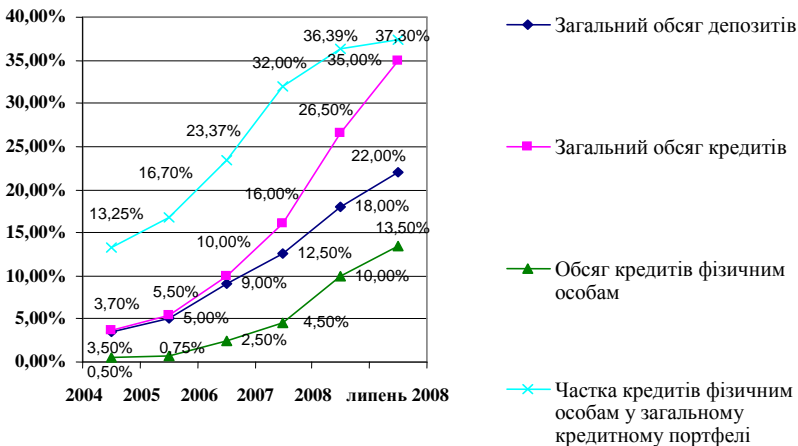
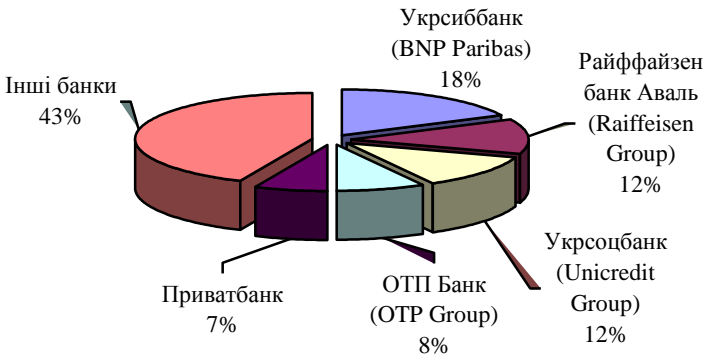

Рисунок 1 – Співвідношення депозитів та кредитів у банківській сфері України [3]: ♦ – загальний обсяг депозитів; ■ – загальний обсяг кредитів; ▲ – обсяг кредитів фізичним особам; × – частка кредитів фізичним особам у загальному кредитному портфелі

Проте, в умовах коли закордонні банки згорнули свої кредитні програми (а це були змушені зробити більшість банків, що постраждали від іпотечної кризи в США), українські банки опинилися перед загрозою кризи ліквідності. По-перше, для повернення закордонних кредитів банки змушені були перекредитуватися за значно вищими ставками, а по-друге, нові, залучені з-за кордону, кошти теж стали значно дорожчими. У результаті ставки на іпотечні кредити зросли на 5...7%, крім того були значно посилені вимоги до фінансового стану позичальників. Національний банк для запобігання можливій фінансовій кризі в Україні значно посилив вимоги до резервування за кредитними

операціями, що теж призвело до подорожчання кредитів. Як наслідок, у першому півріччі темпи зростання кількості іпотечних кредитів були нижчими за темпи зростання загального кредитного портфеля.

Проте наслідки фінансової кризи могли бути ще більш серйозними, якби більшість великих українських банків не були у власності закордонних банків. Це дало їм змогу продовжувати залучати грошові ресурси з-за кордону, а також пропонувати кращі умови порівняно з іншими. Це підтверджує статистика виданих кредитів (рис. 2), згідно з якою серед 5 лідерів ринку іпотечного кредитування в Україні, перші 4 є дочірніми компаніями закордонних фінансових груп і мають загальну частку ринку в 56,6%.

Рисуюнок 2 – Лідери іпотечного кредитування в Україні [4]

Крім банківського сектору, світова фінансова криза вплинула і на будівельну галузь України. У першу чергу, через значні зміни в умовах іпотечного кредитування (підвищення ставок та посилення вимог) багато потенційних покупців не змогли отримати іпотечний кредит. Також значна їх частина зайняла вичікувальну позицію, очікуючи іпотечну кризу в Україні та відповідне зниження цін на житло. Це є наслідком інформаційної війни, яка фактично розгорілась між ріелторами і будівельниками, з одного боку, і експертами та потенційними покупцями – з іншого.

У результаті, як на первинному, так і на вторинному ринку житла України вже більше півроку спостерігається застій. Багато будівельних компаній знизили темпи або взагалі призупинили будівництво нових об'єктів.

Таблиця – Вплив економічної кризи на життя громадян України

Питання	Грудень 2008	Березень 2009
Зросли ціни і тарифи	63,5	68,5
Знизився рівень моїх доходів	37,3	44,8
Я став менш упевненим у завтрашньому дні	31,8	43,7
Погіршилася якість харчування, яке може дозволити собі моя сім'я	30,9	39,4
Мені затримують виплату заробітної платні, пенсії	19,6	17,8
Я втратив частину своїх заощаджень	14,0	15,7
Мені стало важче виплачувати кредит	11,6	12,7
Я не можу зняти гроші з депозиту	7,8	10,8
Я не можу знайти роботу	7,0	9,4
Я не можу отримати кредит	6,7	7,2
Я втратив роботу	5,3	7,1
Мене відправили в неоплачувану відпустку	6,7	5,1
Я можу втратити майно, придбане у кредит	3,6	4,3
Зменшилася матеріальна допомога від родичів, що працюють за кордоном	1,3	3,9
Інше	0,5	1,3
Я поки що не відчув наслідків кризи	0,2	0,0
Важко відповісти	0,2	0,2

Фінансова криза призвела до підвищення світових цін на енергоносії – нафту та газ. Зростання цін на нафту призвело до підвищення цін на паливно-мастильні матеріали, а отже, подорожчала вартість транспортних послуг, що також позначилося на ціні врожаю і призвело до підвищення цін на продовольство. Крім того, підвищення світових цін на нафту призвело до зростання загальносвітового рівня інфляції, а отже, і до збільшення цін на всі імпортні товари. Ціну на природний газ (інший ключовий енергоресурс для економіки України) Російська Федерація (основний імпортер цього ресурсу в Україну) установлює залежно від ціни на нафту. З 2009 року ціни на газ знову зросли, що призвело до подорожчання, по-перше, цін на експортну продукцію України (чорний та кольорові метали, продукція хімічної промисловості), по-друге – цін на комунальні послуги. Зростання цін на експортну продукцію погіршує конкурентоспроможність на зовнішніх ринках, а отже, призводить до зменшення надходжень до держбюджету.

Сам бюджетний процес в Україні є незадовільним: заборгованість по заробітній платні перевищила 1 млрд грн, лише у жовтні поточного року вона зросла на 23%. Реальне зростання доходів громадян у поточному році (на 8%) стало найменшим за останні вісім років. Лютий–березень 2009 року – спостерігається стрімке погіршення ситуації на ринку праці внаслідок зростання безробіття. Цей процес відбувається практично в усіх сферах економічної діяльності. За даними Держкомстату, рівень безробіття у листопаді 2008 року порівняно з жовтнем 2007 року зріс на 20,7% – до 639,9 тис. чол. [1, с. 11].

За результатами дослідження «У чому проявився вплив економічної кризи на Ваше життя», проведеного соціологічною службою Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова з 27 лютого по 5 березня 2009 року, було отримано дані, наведені в таблиці [1, с. 18]. Під час дослідження було опитано 2012 респондентів віком від 18 років у всіх областях України, Києві та АР Крим за вибіркою, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками. Опитування показало найбільший вплив на рівень життя населення таких факторів, як зростання цін і товарів, зниження рівня доходів, зниження впевненості у завтрашньому дні, погіршення якості харчування.

Висновки. Таким чином, тенденції, що спостерігаються в економічній, фінансовій, соціальній та політичній сферах, досягли критичної межі та загрожують національній безпеці України.

З метою забезпечення конституційних прав громадян, гарантування економічної безпеки держави, недопущення та мінімізації можливих збитків для економіки та фінансової системи України від фінансової кризи з огляду на нагальну необхідність підвищення ефективності діяльності державних органів влади рекомендується:

- терміново встановити жорсткий контроль за використанням коштів Стабілізаційного фонду та кредитів МВФ;
- передбачити стимули для реального сектору економіки задля посилення інноваційно-інвестиційної складової;
- створити умови для прискорення амортизації, модернізації основних фондів, рефінансування прибутку в розвиток підприємств;
- додати максимум зусиль з розвитку внутрішнього ринку з тим, щоб спрямувати туди продукцію металургійної, хімічної, будівельної, машинобудівної галузей, агропромислового комплексу та харчової промисловості;
- прискорити реалізацію проекту ЄВРО-2012 в комплексі всіх інфраструктурних робіт: спорудження спортивних об'єктів, готелів, аеропортів, доріг тощо;

- припинити безпрецедентне проникнення на внутрішній ринок імпортованих товарів, у першу чергу тих, аналоги яких виробляються в Україні;
- вжити стимулюючих заходів для підтримки українського експорту;
- надати реальну підтримку малому і середньому бізнесу;
- прийняти спеціальну програму з подолання негативних тенденцій у сфері зайнятості, яка міститиме державний протекціонізм тих галузей, що опинилися в зоні ризику;
- на базі вжитих заходів прийняти доповнення до бюджету 2009 року.

Список літератури

1. Вахненко, Т. П. Фінансова криза в Україні: фактори, механізм, дії, заходи подолання [Текст] / Т. П. Вахненко // Фінанси України. – 2008. – № 10. – С. 3–21.
2. Економіка України за квітень 2009 року [Текст] // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 71. – С. 1.
3. Економіка України за липень 2009 року [Текст] // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 76. – С. 9.
4. Економіка України за лютий 2009 року [Текст] // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 57. – С. 5.
5. Інвестиційний клімат по-українськи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.niss.gov.ua>>.
6. Федоров, В. М. Аналіз причин виникнення світової фінансової кризи та її вплив на економіку України [Текст] / В. М. Федоров, В. М. Опарін // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 39–43.

Отримано 30.09.2009. ХДУХТ, Харків.

© Л.О. Мельнік, І.М. Самофал, Т.В. Шершень, 2009.

УДК 339.747:330(477)

К.Ю. Величко, ст. викл.

Л.Л. Носач, асист.

РИНОК ПРАЦІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Розглянуто особливості функціонування світового ринку праці в умовах трансформації економічної системи. Висвітлено сучасні проблеми глобалізації економіки та їх зв'язок з ринком праці.